

ARDIÇ ORMANLARIMIZ

Ünal ELER

Prof. Dr. S.D.Ü. Orman Fakültesi, Atabey / ISPARTA

ÖZET

Ardıç, ülkemizde geniş yayılış alanı bulunan asal orman ağacı türlerimizdendir. Uzun yıllar, aşırı kesim ve otlatma baskısı nedeniyle, ardıç alanları, gövde formları fena bireylerden oluşan, kuruluşları bozuk meşcereler durumuna gelmişlerdir. Bu sahaların gençleştirilmesi gerekmektedir. Daha uzun yıllar için, ardıç meşcerelerinin bekletilmesi mümkün değildir. 80 yaşından sonra, ardıç ormanlarımızın çoğunlukta olan türü boylu ardıçta öz çürüklüğü başlamaktadır. Silvikültürü henüz açıklığa kavuşturulamamış olduğundan, ardıç ormanlarında gençleştirme ve ürün alma çalışmaları sürdürülememektedir. Yetiştirme sorunları çözümlendiğinde, ardıç ormanlarının büyük bir ekonomik potansiyeli vardır. Diğer yandan, bu ormanlar fakir yetişme yerlerinde gelişebilmektedir. Aynı zamanda, orman köylüsünün, odun ve hayvan yemi olarak ardıç ormanlarına gereksinimi vardır.

Anahtar kelimeler : Ardıç meşcereleri, gençleştirme, tohum, fidan

STATUS OF JUNIPER FORESTS IN TURKEY

ABSTRACT

Juniper species are main forest trees and their distributions constitute large areas in Turkey. Because of over use and over grazing for long years, juniper forests are composed with low structured stans and bad stem form trees. These areas need to be regenerated. To keep the present areas for a long years is not possible. After 80 year of age the hearth wood decays begin on Crimean juniper which is the dominant species in juniper forests of Turkey. The silvicultural properties of this species have not been cleared. Therefore, regeneration and utilization works are not continued. If silvicultural problems are solved, juniper forests have a great economical potential. On the other hand, this forests may grow at a poor sites. At the same time from the forest villager point of view, they need juniper forests for wood and forage.

Keywords : Juniper stands, regeneration, seed, seedlings.

1.GİRİŞ

Ardıç asal orman ağacımızdır. Ülkemizde geniş yayılış alanı vardır. Ardıç ormanları, uzun yıllar aşırı faydalanma sonucu, büyük ölçüde yıkıma uğramışlardır. Özellikle, otlatma nedeniyle, genç bireyler alana gelip, barınamadıklarından, yaşlı meşcerelerin altına gençlik gelememiştir. Diğer taraftan, ağaç gövdeleri kesilip, yapacak ve yakacak olarak kullanılmış, dalları da keçilere yedirilmiştir. Giderek ardıç ormanlarında meşcerelerin kuruluşları, meşcerede yer alan bireylerin de gövde formları bozulmuştur. Sonuçta, ardıç ormanlarında önemli tahribat meydana gelmiştir.

Ardıç sığ ve fakir topraklarda, taşlık – kayalık alanlarda yetişebilen, kanaatkar bir ağaçtır. Akdeniz bölgesinde bir ardıç kuşağı bulunmaktadır(1, s. 63). Bu kuşakta ardıç, geniş alanlar kaplar. Bu türün kendisine özgü bir özelliği gözlenmektedir. Ardıç alanlarına diğer ağaç türlerinin getirilmesi çok güç olmakta, beklenen başarı elde edilememektedir. Kuruluşları bozuk, yaşlı durumda bulunan ardıç meşcerelerinin, gençleştirilerek, ülke ormanlarına kazandırılması gerekmektedir.

Ardıcın yayılış alanında, koşullar genellikle ağaçlandırma yapılmasına uygun değildir. Daha çok doğal gençleştirme ve tohumla ekim yapılarak, boşlukların doldurulması biçiminde çalışılması zorunluluğu bulunmaktadır. Uygun alanlarda da fidan dikilerek, kombine yöntem uygulanması gerekmektedir. Tüm bu işlerin yapılabilmesi için, tohuma gereksinme vardır.

Ardıç tohumu, yıllayan tohumlardandır. Bir süre geçmeden çimlenmemektedir. Bu sürenin kısaltılması ve çimlenme yüzdesinin artırılması için araştırmalar yapılmıştır. Ardıcın, dünyada 70 türü olduğu bildirilmektedir (2,s.460). Türlerle göre tohumların çimlenme durumu değişik olmaktadır. Ülkemiz ardıç türlerinin tohumları ile ilgili araştırmalar ve yayınlar yapılmıştır (3, 4, 5,). Ülkemiz ormanları için önemli türler olan boylu ardıç ve kokulu ardıç tohumlarının, fidanlıkta çimlendirilebildikleri, fakat tohum zararlılarının tahribatı nedeniyle, sağlam tohum yönünden

sorun bulunduğu görülmüştür (5). Ardıç kozalak ve tohumunun zararlılarına karşı bilinçli mücadele konusu açıklığa kavuşturulursa, tohum meşceresi olabilecek ardıç alanlarımızdan yeterli tohum toplanarak, sorunun çözümlenebileceği anlaşılmaktadır.

2. ARDIÇ ORMANLARIMIZIN DURUMU

Türkiye’de ardıcın geniş yayılış alanı vardır. Özellikle Akdeniz Bölgesi’nde alan ve servet olarak, önemli bir yer tutar (6,). Ardıcın ülkemizde doğal olarak bulunan beş türü bulunmaktadır. Bunlar :

- Juniperus oxycedrus* L. : Katran Ardıcı
“ *phoenicea* L. : Finike Ardıcı
“ *sabina* L. : Sabin Ardıcı
“ *foetidissima* Willd. : Kokar Ardıç
“ *excelsa* Bieb. :Boylu Ardıç (7, s. 328).

Ormanlarımızda geniş alanlarda meşcereler halinde bulunan tür, boylu ardıçtır. Boylu ardıç, deniz ikliminin etkisinin azalmaya başladığı bölgelerden, stepe kadar sokulur. Karasal iklimin ağacıdır. Sıcağa, soğuğa ve kuraklığa dayanıklıdır. Çok kanaatkâr bir türdür. Sığ ve taşlı topraklarda yetişebilmektedir (6, s. 232). Boylu ardıç Akdeniz’e bakan yamaçlarda, ılıman kışları olan “ Akdeniz Formasyonu “ sınırına kadar iner. Toroslar’ın iç ve dış yamaçlarında, genellikle saf olarak geniş ormanlar meydana getirir (8 , s. 304)

Ardıç türlerimizin, ülkemiz ormanlarında geniş alanlar kaplar (6, 9, 10). Ardıç ormanlarımızın alanı : 1941 yılında, tüm ormanlık sahanın % 3.5 kadarı (11) ; 1963 yılında, 307 918 saf ve 130 080 karışık olmak üzere, toplam 537 998 hektar (12) ; 1987 yılında, 70 515 iyi koru ve 855 307 bozuk koru, toplam 925 822 hektar (13) olarak bildirilmiştir.

Ardıç türlerimiz Akdeniz kıyı şeridinden İç Anadolu stebine kadar orman alanlarımızda işletme sınıfı oluşturacak genişlikte, saf ve genellikle, sedir, meşe, göknar ve çamlarla karışık olarak bulunur. Yurdumuzun diğer yörelerinde ise, karışıklığa katılmayacak oranda, serpili ve yer yer de çok küçük meşcereler halinde saf olarak yer alır (14, s. 66).

Uzun yıllardan beri ağır baskı altında bulunması nedeniyle, yaşlı ve kuruluşları bozulmuş meşcerelerden oluşan ardıç ormanlarının aktüel durumları normal kuruluşa ulaştırılırsa, elde edilecek potansiyel verim düşünüldüğünde, ortaya çıkan ekonomik kayıplar büyük boyutlara ulaşmaktadır.

925 822 hektar olarak verilen ardıç ormanları alanında servet 18 178 177 metreküptür (13). Ortalama, hektar alanda servet 19.6 m³ olmaktadır. Boylu Ardıç Hasılat Tablosu orta bonitet için 188.5 m³ / ha değer göstermektedir (15, s. 70). Aktüel ile potansiyel servet arasında, yaklaşık 10 kat fark bulunmaktadır.

Ardıç ormanlarımızın önemle ele alınarak, kuruluşlarının iyileştirilmesi gerekmektedir. Ardıcın gençleştirilmesi sorunu çözümlenememiş olduğundan, amenajman uygulamamızda, ardıç ormanlarında hiçbir işlem öngörülmemekte, üretim dışı bırakılarak, korunmalarına çalışılmaktadır. Fakat, aktüel kuruluşları ile ardıç ormanları korunarak veriminin artırılması mümkün değildir. Diğer yandan, çoğunlukta bulunan tür olan boylu ardıçta 80 yaşından sonra öz çürüklüğü başlamaktadır (15, s. 36). Bu nedenle, var olan meşcereler de çoğunlukla yaşlı olduklarından, daha uzun yıllar elde tutulamazlar.

Ardıç ormanlarında doğal gençleştirme problemi bulunmaktadır. Bu alanlarda, otlatma baskısı nedeniyle, meşcere altına gençlik gelememektedir. Korumaya alınan ardıç alanında, doğal gençleştirme çalışmasında, gençliğin gelebildiği görülmüştür (16). Fakat ardıç meşcerelerimizde kapalılık genellikle çok düşüktür. Alanda bulunan bireyler de yaşlı, gövde formları bozuk ağaçlardır. Bu durumda, meşcerelerin istenilen düzeyde gençleştirilmesi mümkün değildir. Yeterli tohum ağacı bulunmayan meşcerelerde doğal

gençleştirmede, boşlukların giderilmesi ; açıklık duruma gelmiş alanlarda da tohum ve fidan kullanılarak, sahanın ardıç gençliği ile kapatılması gerekmektedir. Bu nedenle, tohuma ihtiyaç vardır. Ardıç sahalarınsa, çok sayıda kozalak bulunmaktadır. Ancak, zararlıların etkisi sonucu, çimlenebilir sağlam tohum yok denebilecek düzeye düşmüştür.

Yapılan çalışmalarda düşük fidan yüzdesinin doğrudan çimlenme engelinden değil, sağlam tohum sayısının az oluşundan kaynaklandığı görülmüştür (5). Ardıç kozalak ve tohum zararı önlenemediğinde, çimlenebilir yeterli sayıda sağlam tohum elde edilebilir. Ardıç yayılış alanında, tohum meşceresi olabilecek, normal kapalı, iyi gövdelerden oluşmuş, genç meşcereler bulunmaktadır.

Ardıcın gençleştirilmesi sorunu mümkün olan en kısa sürede çözümlenerek, ardıç sahalarında amenajman plan uygulamasının başlatılması gerekir. Çok geniş, bozuk ardıç alanlarımız bulunmaktadır. Bu sahaların plan dahilinde ardıç gençlikleriyle kapatılması, önemli bir ekonomik kaynak sağlayacaktır.

Ardıç alanlarına, yetişme yeri koşullarına uygun diğer ağaç türlerinin getirilmesi çalışmalarında başarı sağlanamamaktadır. Birkaç kez yinelenen ağaçlandırmalar, başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Bu sahaların normal meşcerelerle kapatılabilmesinin çözümü, ardıç türüdür.

Var olan ağaçlardan olabildiğince yararlanmak gerekmektedir. Ağaçların tepe yapıları genellikle bozuktur. Her yeşil dal korunmalıdır. Bunlarda oluşacak kozalaklardan, sağlam tohum yüzdesi düşük de olsa, çok sayıda kozalak bulunduğundan, yine de az sayıda fidan kazanılması mümkün görülmektedir

Gençleştirme çalışması yapılacak alan mutlak koruma altına alınarak, otlatma önlenemezse, sahada bulunan fakat otlatma zararı nedeniyle gelişemeyen genç bireyler, kısa sürede tepe sürgünü yaparak, büyümeye başlamaktadırlar (17, s. 9).Otlatmaya kapalı sahalarda yapılan araştırma çalışmasında, alana yeni fideciklerin geldiği görülmüştür(16).

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde bir çok sorunun ele alınması ve çözümü yönünde harcanan çabalar ; yetkililerin, ilgili uzmanların konuya yaklaşımı, gösterdikleri çabalar, ne yazık ki beklenen, olması gereken biçimde gerçekleşmemektedir. Ardıç ormanlarımızın durumu ortadadır. Önemli bir ormancılık ve ülke ekonomisi sorunu söz konusudur. İşin kolayını seçip, ardıç ormanları ileride bir tarihe kadar, yetiştirme ve faydalanma dışı bırakılmıştır denilerek, amenajman planlarında dikkate alınmaması, buna karşılık gerekli çalışmalara girilmemesi, kabul edilebilir bir tutum ve anlayış değildir. Her geçen yıl ortaya çıkan kayıplar, ulusal ekonomi yönünden düşünüldüğünde, hoş görü ile karşılanabilir görülmemektedir.

Antalya Orman Bölge Müdürlüğü Elmalı Orman İşletme Müdürlüğü Elmalı Orman İşletme Şefliği'nde, pilot çalışma anlamında, ardıç gençleştirme alanı ayrılması, ulaşılmış bilgi ve deneyim düzeyi, araştırmalardan elde edilecek bulgular ışığında, kombine bir uygulama için çalışmaların başlatılması konusunda, 23.9.1986 tarihinde bir protokol düzenlenmiş ve amenajman planına konmuştur (s. 48 – 50).

Aradan bunca yıl geçmiş olmasına karşılık, aşama kaydedilememiş Bir mesafe alınamamıştır. Amenajman dairesi, ardıcın silvikültürü çözüme ulaştırılamamış olduğundan, bu alanlarda hiçbir işlemi öngörmemekte, plan dışı bırakmaktadır Bu ormanlar ne olacak, bu durum ne zamana kadar sürer, ekonomik kayıplar nedir, ortaya çıkacak tablonun mali portesi hangi boyutlara ulaşır, bu sorular irdelenip, yanıtlanmalı ve çözüm getirilmelidir.

Ulusal kaynak olan ormanlarımızın işletilmesi devlet adına Orman Bakanlığı'na verilmiştir. İşleri bakanlık adına Orman Genel Müdürlüğü yürütmektedir. Orman Genel Müdürlüğü soruna eğilip, çözümü yolunda gerekli çabayı göstermelidir. Fakülteler, Araştırma Enstitüleri ile birlikte sorun ele alınarak, gerekirse yabancı ülkelerle ilişki kurulup (örneğin, INRA – Fransa), bunların yardımlarından da yararlanılarak, sağlam tohum temini konusunun çözümüne

çalışılmalıdır. Yetkililer gerekli ilgiyi gösterip, her türlü desteği sağlamalıdır.

Bir program çerçevesinde, sorun mümkün olan en kısa sürede çözümlenerek, ardıç ormanlarında amenajman plan uygulamasına girilmelidir.

Ardıç alanları, ormanlardan otlatma yaparak, geçimini sağlayan vatandaşların ekonomik sıkıntıya düşürülmelerine meydan verilmeyecek biçimde, planlı olarak korumaya alınıp, gençleştirilmelidir. Bu çalışmalarda, başarı üzerinde etkili olacak önemli konu, halk – orman ilişkileridir. Vatandaşın da sorunu benimseyip, olumsuz etki yaratmaması, destek olması sağlanmalıdır. Halkın rızası alınıp, planlı olarak sahalar otlatmaya kapatıldığında, bir kısım insanların ekonomik kayıplara uğramaları söz konusu olacaktır. Bu kayıpların, alternatif gelir kaynakları yaratılarak önlenmesi gerekir. Sosyal ormancılık, kırsal kalkınma planları düzenlenmeli ve bunların uygulamalarına gidilmelidir.

Ülkemizde ormanların gençleştirilmesi çalışmalarında, halk–orman ilişkilerinin başarı üzerindeki olumsuz etkisi göz ardı edilemez. Ardıç ormanları için konu daha da önem kazanmaktadır. Uzun yıllardan beri, alışlagelmiş düzen olarak, vatandaşın otlatma yaptığı, ağaçların dallarını kesip, hayvanlara yedirdiği sahaların korumaya alınarak, bu biçimde yararlanmalarına kapatılması, yaşamlarını, ekonomik durumlarını etkiler. Bu önemli konunun ön planda dikkate alınması şarttır. Kapatılacak alanlar planlı biçimde sıraya konulup, ihtiyaç sahiplerine de yeterli saha bırakılarak düzenlenmelidir.

Koruma nedeniyle, alanda bulunan tahribata uğramış genç bireylerin kendilerini toplayarak büyümeye başlamaları ; doğal gençlik olarak sahaya gelip, tutunabilen fidelerin büyümeleri ; tohum takviyesi ve tamamlamalarla boşlukların kapatılması yoluyla, çok yönlü, kombine çalışmalarla, yeterli başarı sağlanabilir.

İlk idare süresi için, değişik yaşlı ardıç meşcerelerinin ortaya çıkması kabul edilebilir. Normal kuruluşa ulaşamayacağı doğaldır. Ancak, ardıç ormanlarının aktüel durumu dikkate alındığında, alanların her hangi bir biçimde

gençlikle kapatılması, yeterli başarı olacaktır. Öncelikle bu duruma ulaşılabilmesine çalışılmalıdır. Gençleştirilen her hektar boş ve bozuk ardıç alanı, ülke ekonomisine kazandırılmış bir kaynak oluşturur.

Giderek çalışmalar bir çok yerde artarak çoğaldığında, potansiyel ardıç alanları, büyük servet olarak ülke ekonomisine ve ormancılığına kazandırılır. Ormanın üretim dışında diğer fonksiyonları yönünden de boş ve bozuk ardıç sahaları, yeterli düzeyde meşcerelere ulaştırıldığında, önemli işlevler görebilecek hale gelmiş olurlar.

KAYNAKLAR

1. **KANTARCI, M.D.**, Akdeniz Bölgesinde Yetiştirme Ortamı Bölgesel Sınıflandırmasının Yorumu. İ.Ü. Orman Fak. Dergisi, Seri : A, Sayı : 1, s. 59 – 82. 1986.
2. **JOHNSEN, JR., T.N. – ALEXANDER, W.A.**, Seed of Woody Plants in the United States. Forest Service U.S. Department of Agriculture, Washington D.C. s. 460 – 469. 1974.
3. **PEJOSKI, (ÇEVİREN : Burhan Aytuğ)**, Juniperus excelsa Bieb. Kozalaklarındaki Tohum Sayısı. İ.Ü. Orman Fak. Dergisi, Sayı : 2, s. 102 – 106. 1954.
4. **ALPACAR, G.**, Ardıç (Juniperus excelsa Bieb., J. Foetidissima Willd., J. Drupaceae Labill.) Tohumlarının Çimlenme Engelini Giderici Yöntemlerin Araştırılması , Kozalak ve Tohumuna İlişkin Morfolojik Özellikler. Orm. Araş. Enst., Teknik Bülten No : 197, 60 s. 1988.
5. **ELER, Ü., ÇETİN, A.**, Ardıç Tohumunun Çimlendirilme Olanakları. Batı Akdeniz Orm. Araş. Enst. (Henüz Yayınlanmamıştır). 1994.

6. **ELİÇİN, G.**, Türkiye Doğal Ardıç (Juniperus L.) Taksonlarının Yayılışları ile Önemli Morfolojik ve Anatomik Özellikleri Üzerine Araştırmalar. İ.Ü. Orman Fak. Yayın No : 232, 109 s. 1977.

7. **KAYACIK, H.**, Orman ve Park Ağaçlarının Özel Sistematiği I. Cilt (Açık Tohumlular). İ.Ü. Orman Fak. Yayın No : 98, 390 s. 1965.

8. **SAATÇIOĞLU, F.**, Silvikültürün Biyolojik Esasları ve Prensipleri. İ.Ü. Orman Fak. Yayın No : 222, 423 s. 1976.

9. **PAMAY, B.**, Türkiye Ardıç (Juniperus L.) Türleri ve Yayılışları. İ.Ü. Orman Fak. Dergisi, Seri : A, Sayı : 1. 1955.

10. **MÜDERRİSOĞLU, S.**, Türkiye'de Doğal Ardıç Türleri ve Özellikleri . Orm. Araş. Enst. Dergisi, Sayı : 1, s. 2 – 54. 1971.

11. **YİĞİTOĞLU, A.K.**, Türkiye İktisadiyatında Ormancılığın Yeri ve Ehemmiyeti. Yüksek Ziraat Enstitüsü Yayın No : 110, Ankara, 250 s. 1941.

12. **SOYKAN, B.**, 1963 Yılında Geçerli Olan Amenajman Planlarına Göre Orman Varlığımız. Orm. Araş. Enst. Teknik Bülten No : 39, 310 s. 1969.

13. **ANONİM**, Türkiye Orman Varlığı. Orm. Araş. Enst. Muhtelif Yayınlar Serisi, No : 48 , (Tek sayfa broşür). 1987.

14. **AYKIN, R.**, Ardıç Çift Girişli Kabuklu Gövde Hacım Tablosu. Orm. Araş. Enst. Dergisi, Sayı : 1, s. 65 – 140.

15. **ELER, Ü.**, Türkiye’de Boylu Ardıç (*Juniperus excelsa* Bieb.) Ormanlarında Hasılat Araştırmaları. Orm. Araş. Enst. Teknik Bülten No : 192, 80 s. 1988.

16. **ELER, Ü., KARAKUŞ, R.**, Ardıcın Doğal Gençleştirilmesi. Batı Akdeniz Orm. Araş. Enst. (Henüz Yayınlanmamıştır), 1994.

17. **ELER, Ü., KESKİN, S.**, Korumaya Alınan Tahribat Görmüş Genç Boylu Ardıç (*Juniperus excelsa* Bieb.) ve Kokulu Ardıçların (*Juniperus foetidissima* Willd.) Gelişme Durumu. Orm. Araş. Enst. Dergisi, Sayı : 2, s. 7 – 18 , 1990.